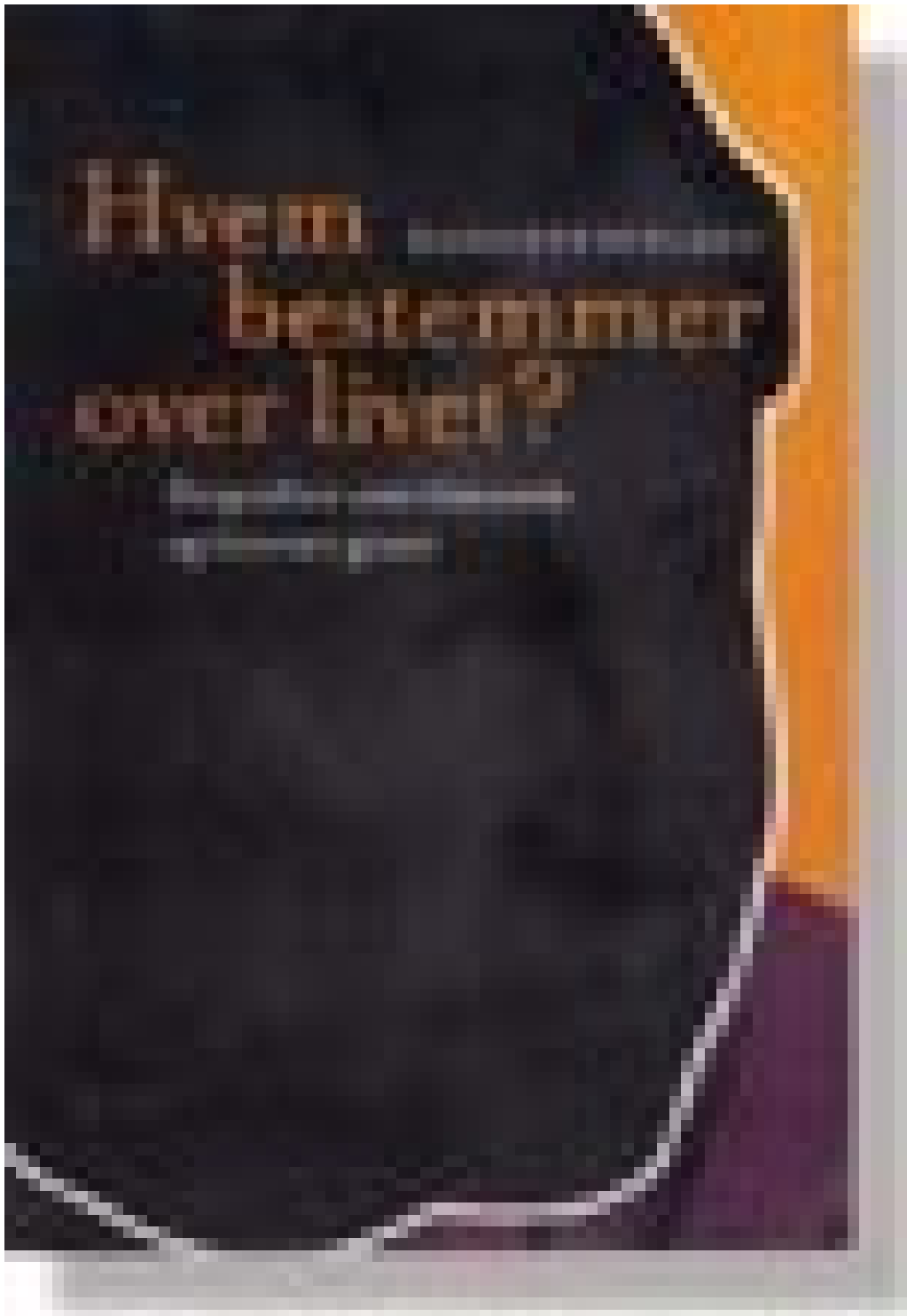

Hvem bestemmer over livet?

BOKOMTALER

Tittelen på denne boken gir assosiasjoner til medisinsk etikk. Men boken handler verken om abort, genetisk manipulering eller dødshjelp. Likevel er innholdet relevant for leger og andre som er interessert i livshistorier. Dette er nemlig en bok om biografien som litterær sjanger. På sin måte bestemmer forfattere av biografier i hvert fall over lesernes oppfatning av de livene som beskrives.

«En biografi er en fortelling om et menneske som har levd eller lever i en gitt historisk periode» (s. 73), skriver Marianne Egeland, som er magister i litteraturvitenskap. Egeland karakteriserer biografien som en av de eldste litterære ytringsformer med en opprinnelse tilbake til det femte århundret før Kristi fødsel. Som et av de første kritisk-litterære eksempler fra moderne tid

regnes Samuel Johnsons biografi over poeten Richard Savage fra 1744. Dette er på mange måter selve referansebiografien i Egelands analyse som vesentlig handler om forfatterbiografier.

Biografiskrivning er forskjellig fra historieskriving. Biografer er både håndverkere og diktere, og en biografi er ikke bare et historisk produkt, men også resultatet av en litterær prosess. Biografisjangeren har dessuten mange varianter, for eksempel populariserte versus vitenskapelige biografier.

I tillegg til en systematisk gjennomgang av biografens historie og teori eksemplifiseres biografens problemer i en gjennomgang av biografene om Henrik Wergeland og Sylvia Plath. Åtte Wergeland-biografier analyseres i tillegg til mye annen Wergeland-litteratur som ikke oppfyller Egelands egen biografidefinisjon. Bøkene om Wergeland er den mest omfattende biografitradisjonen vi har i Norge. Og internasjonalt er knapt noen dikter blitt omgitt med en slik biografisk interesse som den amerikansk-britiske dikteren Sylvia Plath, som Marianne Egeland selv har biografert. Litteraturhistorikere har gjennom tidene lett etter sammenhenger mellom biografisk liv og kunstnerisk verk, og selv om moderne litteraturkritikk nedtoner slike sammenhenger, er interessen for biografier økende.

Naive biografier?

Her i landet begynte den siste biografibølgen med Fredrik Wandrups bok om Jens Bjerneboe i 1984 (1). Etter dette er det utgitt 20 – 30 biografier bare over norske forfattere. Marianne Egeland er kritisk til mange av disse, og hun påviser flere fellestrekk ved slike bøker, fra 1700-tallet til vår egen tid. Det dreier seg om beskrivelser av dikteren som en unikt begavet person, iblant utstøtt og ensom og ofte misforstått av omgivelsene, men som regel forstått og forherliget av biografen. Marianne Egeland er skeptisk til heroiseringen og romantiseringen som finnes i biografene. Biografene faller lett i stereotypens felle, der hovedpersonene idealiseres og språket preges av klisjeer.

Bare noen få og utvalgte personer får sitt liv beskrevet mellom to permer. Biografer velger gjerne sine objekter av høyst personlige grunner, ofte av beundring eller fordi de selv gjenkjenner seg i vedkommendes liv og diktning. At forfattere er særlig populære som biografiobjekter, er i seg selv interessant.

Det er systematiske forskjeller mellom mannlige og kvinnelige biografer og mellom biografier om menn og kvinner. De kvinnelige biografene fremhever et felleskvinnelig erfaringsmateriale, og kvinnelige forfattere beskrives helst i sosiale og familiære roller. Mannlige biografer er mindre bevisste på kjønnsroller, og mannsbiografier har en tendens til å profilere hovedpersonens originalitet og eksepsjonelle evner. Ikke sjelden leter biografen etter «sannheten» om den personen som beskrives eller etter «løsningen på et mysterium» i vedkommendes diktning nærmest med en detektivs metoder. Og når man finner hendelser i dikteres liv som passer inn i biografens hypoteser, overfortolkes kausaliteten. «Lesere og forlag har i likhet med biografer hatt en overdreven tro på faktas betydning, på de data og empiriske funn et livsløp kan

opsummeres i, men som selvsagt ikke er lik dette livet» (s. 81), skriver Egeland. «Synet på forholdet mellom liv og verk, diktning og erfaring fremstår ofte som naivt» (s. 273).

Medisinsk relevans

Hvem bestemmer over livet? er en velskrevet, god bok som både formidler kunnskap og skaper engasjement. Deler av boken, særlig i begynnelsen, blir likevel for mye en opprømsing av andres funn og vurderinger av biografisjangeren med en kontinuerlig rekke henvisninger og navn i teksten. Marianne Egeland advarer mot psykologisering blant biografene, men henfaller selv til det samme når hun spekulerer i manglende utløp for dikterdrømmer som motiv for Olaf Skavlans og Halvdan Kohts Wergeland-biografier (s. 163). Noen steder grenser dessuten hennes underliggende ironiske tone til det bedrevitende.

Boken fortjener lesere langt utenfor litteraturviternes kretser, og anbefales herved også for interesserte leger. Det er flere medisinske innfallsvinkler til Marianne Egelands bok. Patografien som biografisk sjanger er ikke eksplisitt diskutert, men psykobiografien er viet tre sider. Det advares mot å gjøre den biograferte personen til pasient ved å patologisere personlighetstrekk. Men samtidig, i bokens siste avsnitt hevder Marianne Egeland at koplingen mellom unntaksmennesker, som biograferte personer oftest er, melankoli og de egenskaper som melankolikere blir tillagt, alltid har vært et dominerende trekk ved biografien som sjanger.

Den viktigste grunnen til å anbefale denne boken for leger er likevel biografens brobygging mellom det observerte og det fortolkede. Her er det lett å finne analogier mellom biografens forhold til sitt objekt og legens forhold til sin pasient. Ethvert liv, enhver hendelse og for den del også ethvert symptom og tegn kan fortolkes på ulike måter. Det er avgjørende å skille de viktige hendelsene fra de uviktige og å være kritisk i fortolkningen av sammenhenger mellom årsak og virkning i menneskelivet. Og «nøkkelen til livets gåte», som er en metafor biografier deler med medisinere, finner nok verken forfattere eller leger.

Kanskje handler boken om medisinsk etikk likevel?

MagneNylenna

Tidsskriftet

LITTERATUR

1. Wandrup F. Jens Bjørneboe. *Mannen, myten og kunsten*. Oslo: Gyldendal, 1984.

Publisert: 20. april 2000. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 17. juni 2026.